

W. Breustedt, J. Getzin, J. Grätz, I. Kolsut, H. Walter, Wörterbuch deutscher Phraseologismen mit englischen und slavischen Äquivalenten (Greifswald 2004)

Janez Keber

IZVLEČEK: V prispevku je predstavljena knjiga Wörterbuch der deutschen Phraseologismen mit englischen und slawischen Äquivalenten. Knjiga je tehten prispevek k historični, primerjalni oziroma kontrastivni frazeologiji tudi zaradi upoštevanja slovanskih ekvivalentov. Predstavitelj bi si med temi želel več slovenskih, saj je slovenska frazeologija glede na jezikovnoprostorsko bližino predstavno pogosto zelo podobna nemški.

W. Breustedt, J. Getzin, J. Grätz, I. Kolsut, H. Walter, Wörterbuch der deutschen Phraseologismen mit englischen und slawischen Äquivalenten

ABSTRACT: The review deals with the book Wörterbuch der deutschen Phraseologismen mit englischen und slawischen Äquivalenten (Dictionary of German phraseologisms with English and Slavic equivalents). This book is a valuable contribution to historical, comparative or contrastive phraseology, also because of the included Slavic equivalents. The reviewer draws attention to the omission more of Slovene equivalents, since the concepts in Slovene phraseology are frequently quite similar to German – because of the centuries long contact between the two languages and because of their geographic vicinity.

Delo *Wörterbuch der deutschen Phraseologismen mit englischen und slawischen Äquivalenten* avtorjev W. Breustedta, J. Getzina, J. Grätza, I. Kolsuta, H. Walterja ali – kakor ga v kratkem uvodu (str. 3) imenuje H. Walter – zbirka gradiva – je nastala v okviru študentskega projekta na oddelku za slovansko jezikoslovje Inštituta za slavistiko Univerze v Greifswaldu v poletnem semestru 2004. Za uvodom H. Walterja, ki je bil vodja projekta, sledi študija V. M. Mokienka z naslovom *Istoričeskaja frazeografija v sopostavitel'noj perspektive*, tj. *Historična frazeografija v primerjalni perspektivi* (str. 4–12). Za njo je slovarski del z nemškimi besednimi iztočnicami od A do Z, ki so glavne sestavine obravnavanih frazemov (str. 13–152). Za slovarskim delom sta še seznam v slovarju obravnavanih nemških frazemov (str. 153–158) ter literatura (str. 157–162).

Avtorji so v Slovarju nemških frazemov posebno pozornost namenili iskanju ekvivalentov v drugih jezikih. To iskanje se je izkazalo kot zelo težavno, kajti dostopna leksikalna dela vsebujejo praviloma vse premalo specifičnih lastnosti frazemov. Mnogih tu obravnavanih frazeoloških enot v normativnih slovarjih pogosto sploh ni. Razumljivo je, da v okviru takega študentskega projekta ni mogoče obravnavati celotne idiomatike nekega jezika. Zato so se odločili samo za obravnavo takih enot, pri katerih motivacija, predstava ni očitna ali so bile podvržene t. i. ljudski etimologiji (teh je bilo več kot 600). Za boljše razumevanje, ki je predvsem na višji stopnji učenja kakega jezika nujno (v tem tudi nemščine kot tujega jezika) so bili dodani čim bolj ustrezni angleški, poljski, ruski in ukrajinski ekvivalenti (npr. **wissen, wo Barthel den Most holt – znat', gde raki zimujut; am Hungertuche nagen – klast' zuby na polku**). Pri tem je nujno poznavanje izvora nemških zvez, njihovo kulturno ozadje.

Sestava skupine je omogočila, da se poleg angleščine in imenovanih slovanskih jezikov, ki se lahko študirajo kot prvi jezik na slavistiki kot glavnem predmetu in v B.A.-študijskih smereh ter stopnjah (razen ukrajinščine), lahko dodajajo nekatere nadaljnje paralele (s tem so, kot piše H. Walter, sledili primeru J. Kebra, 2003). Tako so v manjšem obsegu navajani tudi češki, slovaški, beloruski, hrvaški, slovenski frazemi in celo nekaj švedskih. Zaradi tega naj bi gradivo sicer delovalo nekoliko heterogeno, obenem pa kaže perspektive za primerjavo jezikov in nadaljnje delo.

Skupina je imela zelo široko podporo nemških in drugih raziskovalcev (v uvodu so naštetii poimensko), zlasti pa prof. V. M. Mokienka, predstojnika ukrajinske stolice in predsedujočega Frazeološke komisije pri evropskem slavističnem komiteju.

V. M. Mokienko je za uvodom H. Walterja prispeval izčrpno študijo z naslovom *Istoričeskaja frazeografija v sopostavitel'noj perspektive*, tj. *Historična frazeografija v primerjalni perspektivi* (str. 4–12). Povzemanje ugotovitev te temeljne študije, ki obsega natančen historiat ruskih raziskovanj historične in primerjalne frazeologije ter njihovega umeščanja v evropsko frazeografijo, bi lahko močno povečalo obseg mojega tokratnega prikaza, zato se bom omejil le na njegove ugotovitve, ki se nanašajo na tu obravnavani slovar.

Ta je po njegovem mnenju nekakšen eksperimentalni slovar nemške idiomatike, tj. frazeoloških enot, katerih notranja oblika je zabrisana, nerazumljiva uporabnikom jezika, npr. **den Amtsschimmel reiten, wissen, wo Barthel den Most holt, wüten wie ein/die Berserker, keinen/nicht einen Deut, es zieht wie Hechtsuppe, etw. wieder ins [rechte] Lot bringen, sein Scherflein beitragen, den heiligen Ulrich anrufen (rufen), Zicken machen**. Izbor frazeoloških enot za slovar je pripravil vodja projekta H. Walter. Ta je pri tem kot član Frazeološke komisije pri Mednarodnem komiteju slavistov izhajal iz mnogoletnih izkušenj zgodovinsko-etimoloških priročnikov v slovanskih jezikih in ga uspešno uporabil že v prvi etapi dela. V slovar so bile vključene pretežno take stalne zveze nemškega jezika, ki med frazeologi in kulturologi sprožajo ostre diskusije in so svojevrstni trdi orehi za specialiste, ker je njihova izhodiščna predstavnost težje prepoznavna. Prvo varianto takega izbora z referatno predstavitevijo najbolj verjetnih interpretacij

je H. Walter objavil že prej (Walter 2004), kar je omogočilo izdelavo obravnavanega frazeološkega priročnika.

Ena od bistvenih razlik tokratne v primerjavi s prvo varianto slovarja je predstavljenost frazeoloških ekvivalentov in paralel iz drugih (predvsem slovanskih) jezikov: ruskega, ukrajinskega, beloruskega, poljskega, češkega, slovaškega, srbskega, hrvaškega, slovenskega, litavskega, lotiškega, angleškega in francoskega. Pri iskanju ekvivalentov vsi niso bili enakovredno upoštevani: češki, slovaški, srbski, hrvaški, slovenski, litavski, lotiški in francoski so bili pritegnjeni v primerjavo sporadično, beloruskih in poljskih ekvivalentov je v korpusu slovarja manj kot ruskih in ukrajinskih itd. Ta neuravnovešenost je bila v mnogočem odvisna od jezikovnih kompetenc skupine sestavljavcev in zelo kratkih rokov pri sestavljanju slovarja. Pomemben zaviralni moment je tudi čisto leksikografski: v večini evropskih dvojezičnih slovarjev – celo kapitalnih frazeoloških – prevodni del slovarja vsebuje zelo malo ekvivalentov-frazemov.

Prav zato je bil eden od glavnih ciljev sestavljavcev obravnavanega slovarja prizadevno iskanje ekvivalentov v mnogih virih najrazličnejšega tipa. Nemalo ekvivalentov je bilo pridobljeno z metodo direktnega spraševanja informatorjev – nosilcev jezika (posebno pri perifernih žargonskih zvezah v jeziku mladine). Gradacija ekvivalentov je potekala po že preverjeni metodologiji, ki jo je H. Walter uporabil pri sestavljanju velikega rusko-nemškega slovarja (Walter, Mokienko 2002): v prvi vrsti ekvivalentov so postavljeni idiomi, enaki po strukturi in predstavnosti, v drugi tisti, ki so po teh parametrih precej blizu, dalje zelo idiomatični in ekspresivni izrazi drugačne predstavnosti in strukture, vendar skladni z nemškimi po svoji stilistiki. Potem se navajajo nevtrarno opisne besedne zveze ali razlage, ki točno sporočajo pomen opisovane zveze in končno (pri odsotnosti ali nezadovoljivosti predhodnih tipov ekvivalentov) – leksični ustrezniki, sopomenski frazemom.

Osnovno izhodišče pri tem so bili taki ekvivalenti, ki so ali enaki nemškimi idiomom po strukturi ali predstavnosti ali jim po teh parametrih dovolj blizu. Prav s tem so sestavitelji poskusili prikazati – in, kot se zdi, jim je to v veliki meri uspelo – mednarodni značaj in veliko kulturološko povezanost večine nemških izrazov z evropskimi izrazi tudi tako visokega idiomatičnega tipa, kateremu raziskovalci navadno dajo status specifičnega nacionalnega. Prikaz take povezanosti je posebno pomemben že zato, ker je v zadnjem desetletju ukvarjanje s kognitivizmom in rekonstrukcijo t. i. “slike sveta” v lingvistiki nasploh in v frazeologiji posebej privedlo k precej drugačni oceni posebno nacionalne komponente v frazeoloških sistemih evropskih jezikov. Dejstvo take drugačne ocene nacionalne komponente v frazeologiji evropskih jezikov pa se objektivno pojavlja pri doslednem primerjanju raznojezičnih frazeoloških sistemov. Tako primerjanje ruske, češke, poljske in drugih frazeologij z nemško kaže več skupnega kot različnega – in to tako na sinhroni kot diahroni ravnini.

Slavisti so bili že pozorni na tako veliko število slovansko-germanskih ujemanj in so dovolj natančno prepoznali mnoge od njih kot germanizme v slovanskih jezikih. Na žalost se germanisti (z izjemo del D. O. Dobrovol'skega) niso posvečali primerjanju take vrste, kar je, kot se zdi, škoda tako za teorijo kot tudi prakso frazeologije nemškega jezika, posebno z diahronega vidika. Posebno zato, ker so

SLOVENSKI JEZIK

slovanski jeziki, ki so bili dolgo v stiku z nemškim, pogosto ohranili mnoge nemške frazeme, ki so že davno iz rabe ali so bistveno spremenili svojo obliko in pomen. Raziskovalcu nemške frazeologije tak material odkriva prostrano polje rekonstrukcij notranje in zunanje oblike mnogih sodobnih izrazov. Preučitev takih dejstev pod lupo slovanskih jezikov lahko očitno mnogo prispeva k historični frazeologiji nemškega in slovanskih jezikov.

Ob navajanju ekvivalentov v drugih jezikih ob nemških se velja zamisliti tudi nad nekaterimi splošnojezikovnimi in splošnokulturnimi problemi. Eden od njih je precej paradoksalna slika, ki se kaže pri pregledovanju korpusa slovarja: nemško-slovanske frazeološke paralele so dosti bolj številne, trdne in strukturno-semantično systemske kot nemško-angleške. Seveda je to samo prvi vtis in bi bilo kako posploševanje preuranjeno. To dejstvo pa bi slaviste lahko vzpodbudilo k iskanju germanizmov v slovanski idiomatiki, česar doslej skoraj niso delali, ker je bilo težišče predvsem na iskanju leksičnih germanizmov – tipa rus. **parikmaherskaja**, ukr. **rahunok**, češ. **klika** itd. Za germaniste pa opazna navzočnost germansko-slovanskega kontinuuma lahko mnogo prispeva k zgodovinsko-etimološkim interpretacijam nemške idiomatike, in sicer prvič – mnogi slovanski frazemi-kalki so postali konzervati starih oblik in pomenov srednjeveških nemških idiomov (prim. staročeško v **dlúhú truhlu klásti**, rus. **položít' v dolgij jaščik** in nem. **auf die lange Bank schieben**); drugič – nemalo takih podobnosti odraža staro kulturološko (resp. genetično) vzajemno delovanje germanskih in slovanskih jezikov (prim. rus. **krasnyj petuh** in nem. **roter Hahn**), ki ga ni v romanskih jezikih, in ki odražajo skupne mitološke reminiscence); tretjič – obilje skupnih nemško-slovanskih zvez, tvorjenih po skupnih strukturno-semantičnih vzorcih, tvori dober metodološki instrumentarij za izbor najbolj verjetne etimološke interpretacije (gl. rus. **puskat' pyl' v glaza** in nem. **Sand in Augen streuen**). Množica podobnih rusko-nemških podobnosti je bila odkrita pri delu za Istoriko-etimologičeskij slovar' ruskoj frazeologii (Byrih, Mokienko, Stepanova 1998). Razumljivo je, da je nemajhna količina skupnih točk pogojena tudi s stalnimi direktnimi kulturnimi, gospodarskimi in političnimi medsebojnimi stiki Nemčije in slovanskih držav. Mnogo biblizmov, skupne mitološke in literarne vsebine iz antike, klasična književnost in sodobna sredstva množičnih informacij – vse to je prispevalo v skupno frazeološko zakladnico Slovanov in Nemcev. Zato tudi ni nenavadno, da tako specifično in z nacionalno kulturo povezano področje, kot so nemške krilatice, kaže veliko skupnega z ustreznim gradivom ruskega jezika (Dolgopolov 2004).

Nemški frazeološki slovar z angleškimi in slovanskimi paralelami je potemtakem prvi poskus mnogojezičnega slovarja s historično-etimološko specializacijo. Greifsvaldski frazeografi dajejo ta poskus v presojo bralcu, zavedajoč se pri tem, da je tudi v samem korpusu slovarja in v načelih njegovega sestavljanja možno najti dosti spornega. Upamo, da bo široka diskusija o njegovih slovarskih sestavkih omogočila sestavljavcem, da se približajo končnemu cilju – daljnosežnemu projektu velikega historično-etimološkega slovarja nemške frazeologije, narejenem po lingvistični metodologiji in doslednem primerjanju frazeologije evropskih jezikov, posebno slovanskih.

V nadaljevanju bom ob nemških iztočnicah podal vse slovenske frazeme,

ki so v slovarju navedeni kot ekvivalenti. Ni težko ugotoviti, da so vzeti iz mojega *Poskusnega zvezka Frazološkega slovarja slovenskega jezika*, ki je izšel leta 2003, in je sicer omenjen tudi v uvodu H. Walterja. V Poskusnem zvezku FSSJ zaradi omejenega obsega seveda ni bilo mogoče najti vseh ekvivalentov k nemškim iztočnicam, ker pa je gradivo nastajajočega *Frazološkega slovarja slovenskega jezika* trenutno že bistveno bolj celovito, bom v svojem prikazu dodal še več ekvivalentov.

V obravnavanem slovarju so naslednji slovenski ekvivalenti (navedeni so za nemškimi frazemskimi iztočnicami, označenimi z zvezdico *):

- * **das A und O**, (auch:) **das A und das O** (ugs.) – slowen. **álfa in ómega**
- * **von A bis Z** (ugs.) – slowen. **od a do ž**
- * **jmdm. einen Bärenienst erweisen (leisten)** – naredíti *kómu* medvédjo uslúgo
- * **die Flinte ins Korn werfen (schmeißen)** – slowen. **metáti púško v korúzo**¹
- * **auf den Hund kommen** – slowen. **príti na psà**
- * **jmdn. einen Korb geben** – slowen. **dáti kómu košárico**
- * **ein [wahrer] Krösus sein** – slowen. **bogàt kot kréz**
- * **jmdm. liegt (hat) etw. auf der Leber** – slowen. **íti kómu na jétra**²
- * **das trägt die Maus auf dem Schwanz fort (weg)** – slowen. **máčji kášelj**³
- * **[so] alt wie Methusalem [sein]** (ugs.) – slowen. **stàr kot Metúzalem**⁴
- * **wie ein Ölgötze dastehen** – slowen. **držáti se kot lípov bóg, státi kot lípov bóg**
- * **in die Patsche geraten (kommen); in der Patsche sein (stecken, sitzen)** – slowen. **bíti v gódlji**⁵
- * **(einen) Pyrrhussieg (erringen)** – slowen. **Pírova zmaga**

¹ Ustreznejša oblika je **vreči puško v koruzo**, ki je v poskusnem zvezku FSSJ navedena kot glavna iztočnica. Sestavina **metati** je nedovršna in se uporablja tudi v zanikanem velelniku: **ne meči puške v koruzo**.

² Tu je napačno zapisano **iméti béla jétra**, kar pa pomeni nekaj čisto drugega: 'biti zelo trdoživ'. Do napake je verjetno prišlo, ker v Poskusnem zvezku FSSJ iztočnici **imeti bela jetra** in **iti komu na jetra** stojita ena zraven druge.

³ Obstajata tudi sopomenki **mačje solze**, **mačkine solze**. Vsi ti frazemi pa se navadno uporabljajo zanikano in zato pridobijo nasprotni pomen. Na majhnosti, nepomembnosti mišjega repa temelji slovenski frazem **za mišji rep** v pomenu 'zelo malo', npr. Čeprav se je Veroni van de Leur zlato izmuznilo za mišji rep, zaradi tega še zdaleč ni bila razočarana (Delo, 22. apr. 2002, NB). Za mišji rep je manjkalo, pa bi me ujeli (SSKJ IV, 476). Nepomembnost česa, prinesenega na repu, kaže tudi slovenski pregovor **Izgovor je dober, tudi če ga pes na repu prinese**.

⁴ Omenjam še sopomenko **star kot zemlja**. Obstajata tudi frazema **Metuzalemova starost** in **metuzalemska starost** v pomenu 'visoka starost'. V prenesenem pomenu je **Metuzalem (metuzalem)** 'zelo star človek', tudi 'zelo stara žival'. Obstajata pa še izpeljanki **metúzalemec** 'zelo star človek' in **metúzalemka** 'zelo stara ženska'.

⁵ Frazem **biti v godlji** z različico **znajti se v godlji** temelji na sestavini **godlja** v prenesenem pomenu 'neprijeten, zapleten položaj' in se uporablja za slikovito označevanje slabega položaja neke osebe. Z dodajanjem sestavine **do vratu** v frazemu **biti do vratu v godlji** se pomen stopnjuje v 'zelo neprijeten, zapleten položaj'. Sopomenski ali pomensko

- * **jmdn. Sand in die Augen streuen** – sloven. **metáti (nasúti, natrésti, vréči) pések v oči**
- * **die Schlange am Busen nähren (wärmen, erziehen)** – sloven. **gojíti káčo na prsíh, gréti káčo na prsíh**
- * **Tantalusqualen erdulden (ausstehen, erleiden) (müssen) (bildungsspr.)** – sloven. **Tántalove (tántalske) múke.**

To so slovenski ekvivalenti v tu obravnavanem slovarju nemških frazemov. V nadaljevanju k le-tem dodajam še nekatere zanimivejše ekvivalente iz gradiva za Frazeološki slovar slovenskega jezika, ki ga pripravljam v okviru slovarskih projektov na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša. Skupaj jih je 50:

- * **jmdm. goldene Berge versprechen** – **obljubljati komu gradove v oblakih**
- * **einen Bock schießen (ugs.)** – **ustreliti kozla, streljati kozle⁶**
- * **um den heißen|Brei herumreden** – **hoditi okrog vrele kaše**
- * **jmdm. den (die) Daumen drücken** – **držati pesti za koga/kaj**
- * **jmdm. /für jmdn. böhmische Dörfer, ein böhmisches Dorf sein** – **španska vas**
- * **das Ei des Kolumbus** – **Kolumbovo jajce**
- * **der rote Faden** – **rdeča nit**
- * **fünf[e] gerade sein lassen (ugs.)** – **pogledati komu skozi prste.**
- * **das Gras wachsen hören** – **slišati travo rasti**
- * **Hals über Kopf (ugs.)** – **na vrat na nos**
- * **ein alter Hase (ugs.)** – **stari maček**
- * **nicht gehauen und nicht gestochen sein** – **ne biti ne tič ne miš⁷, ne krop ne voda**

blizu so frazemi **biti v zosu, biti v kaši, biti v škripcih**. M. Cigale, II, 1144, nemško **in der Patsche sein** prevaja s slovenskim **v stiski biti**.

⁶ Frazem **streljati kozle**, tudi **ustreliti kozla**, se verjetno navezuje na nem. **einen Bock schießen**. Ta se povezuje z nekim starim običajem strelskega ceha, po katerem je najslabši strelec kot tolažilno nagrado dobil kozla. Oblikovno bližje nemškemu frazemu je edninska oblika, ki je tudi v slš. **strelit capa**. Predstavo o nepremišljenosti in tveganju v zvezi s kozlom pa je mogoče najti tudi v ruskem rimanem pregovoru **ljubov' zla – poljubiš' i kozla** v pomenu 'ljubezen je slepa'. Po sestavi podoben je ukr. frazem **zabivati kozla** v pomenu 'igrati domino'. Nem. **einen Bock schießen** razlaga M. Cigale, I, 270, s sle. **ustreliti z motovilom, z matiko** in primerja pol. **bąka ustrzelić**. V Pleteršnikovem slovarju frazema **streljati kozle** ali **ustreliti kozla** ne najdemo, omenja pa ga J. Glonar v SSJ pri iztočnici **kozel** – **kozla ustreliti** (ironično): storiti veliko neumnost, napako.

⁷ Frazem v obliki **ni ptič ni miš** najdemo že pri Plet. I, 585 (z razlago: er hat keinen ausgesprochenen Charakter), v obliki **ni ptič ne miš** pri Glonarju (SSJ, 212, z razlago: hinavec, nikdar ne pokaže svojega pravega lica). Enakopomenski parni frazemi obstajajo v več evropskih jezikih, a z drugačnimi parnimi sestavinami, npr. angl. **neither fish, flesh nor good red herring**; fr. **ni chair ni poisson**; češ. **ani ryba ani rak**; hr., srb. **ni riba ni meso**; nem. **weder Fisch noch Fleisch sein**; pol. **ni pies, ni wydra**; **ktoś ni z pierza ni z mięsa**; rus. **ni ryba ni mjaso; ni kaftan ni rjasa; ni pava ni varona**. Slovenski parni sestavini **ptič (tič)** in **miš** sta izvirni in zelo spominjata na eno od mnogih poimenovanj netopirja: **pol ptič pol miš** (tj. žival, ki ni ne ptič ne miš, čeprav po letenju kaže na prvega, po izgledu na drugo).

- * [sich] um des Kaisers Bart streiten – **prepirati se za oslovo senco**⁸
- * keinen/nicht einen [roten, lumpigen, blutigen] Heller wert sein (ugs.) – **ne biti vreden piškavega groša**
- * da lachen ja die Hühner (ugs.) – [še] krave bi se smejale **čemu**⁹
- * einen Kater haben (ugs.) – **imeti mačka**
- * die Katze im Sack kaufen (ugs.) – **kupiti mačka v žaklju**
- * mit jmdm. ist nicht gut Kirschen essen – **ni dobro češenj zobati s kom**
- * jmdm. einen Korb geben – **dati komu košarico**
- * Krokodilstränen weinen (vergießen) (ugs.) – **pretakati krokodilje solze**
- * jmdm. liegt (hat) etw. auf der Leber – **komu kaj leži na srcu**
- * jmdm. die Leviten lesen – **brati komu levite, peti komu levite; brati komu kozje molitvice**
- * Lorbeer pflücken/ernten – **dobiti lovoriko, osvojiti lovoriko**
- * sich auf seinen Lorbeeren ausruhen (ugs.) – **počivati na lovorikah**
- * Maulaffen feilhalten (feilhaben, feiltragen, feilbieten), verkaufen (abw.) – **prodajati zijala**

⁸ V Pleteršnikovem slovarju je navedena samo zveza **oslova senca** pri iztočnici **osloy**, in to brez razlage. J. Glonar, SSJ, 347 pri iztočnici **senca** navaja frazem **prepirati se za oslovo senco**: za neumnost. M. Cigale pa v nemško-slovenskem slovarju iz leta 1860 pri iztočnici **Bart** nem. **um des Kaisers Bart streiten** razlaga s sle. **prepirati se za oslovo senco**, za nič. Ustrezni nemški frazem, ki ga Cigale ne navaja, se sicer glasi **um den Schatten eines Esels streiten (zanken)**, v hrvaščini **raspravljati o magarčevoji sjeni**.

Frazem **prepirati se za oslovo senco** z različico **pravdati se za oslovo senco** je nastal po Ezopovi bajki *Osel in njegova senca*. V njej je neki mladenič nekega vročega dne najel osla, da bi iz Aten odjezdil v Megaro. Toda opoldne, ko je sonce le preveč žgalo, je razjahal, da bi se odpočil v senci osla. Gonjač pa ga je začel naganjati iz sence, češ da je najel samo osla, in ne njegove sence. Ko sta se prepirala, kdo ima prav, se je osel naveličal čakati in nenadoma oddirjal. Preostanek poti sta morala iti peš. Erazem Rotterdamski pripisuje pregovorno vrednost citata, ki se v latinščini glasi **de asini umbra** (tj. 'o oslovi senci') Demostenu, ki je nekoč, ko je opazil, da sodniki nepozorno poslušajo njegov obrambni govor, začel pripovedovati zgodbo o oslovi senci. Ko je videl, da ga pridno poslušajo, je obmolknil. Prosili so ga, da bi končal, on pa je rekel: "Torej raje poslušate o oslovi senci kot o zadevi reveža, ki mu gre za glavo." Bilo jih je sram in so poslušali obrambni govor do konca.

Približno enak pomen kot sle. **prepirati se za oslovo senco** ima fr. **faire un procès, une querelle sur un pied de muche** (tudi **faire une querelle d'Allemand**), ki ima namesto sestavine **oslova senca** jedrno sestavino **noga muhe**, ki prav tako vzbuja predstavo o nepomembnosti, ničnosti.

Po posamostaljenju glagolskih sestavin **prepirati se, pravdati se** v obravnavanih frazemih v samostalnike **prepir, pravda** sta nastala še frazema **prepir za oslovo senco, pravda za oslovo senco**.

⁹ Frazem temelji na predstavi, da krava in sploh člani goveje družine niso preveč pametni (prim. **gledati kot tele v nova vrata**). In če se še tej zdi kaj zelo smešno ali neumno in na to reagira s smehom, tj. mukanjem, potem mora biti to res neumno, nesmiselno ali smešno. V drugih jezikih v tej vlogi nastopajo tudi druge živali, npr. v angleščini **mačka**, v nemščini in ruščini **kokoši**, v poljščini **konj**, npr.: angl. **enough to make a cat laugh**; nem. **da lachen [ja] die Hühner**; pol. **koń by się uśmieł**; rus. **это курам на смех**.

- * **weiße Mäuse sehen** (ugs.) – videti bele miši
- * **blauer Montag/blauen Montag machen** (ugs.) – plavi ponedeljek/usekati plavi ponedeljek
- * **jmdn. an der Nase herumführen** (ugs.) – voditi *koga* za nos
- * **mit langer Nase abziehen [müssen]** (ugs.) – oditi z dolgim nosom
- * **sich etw. hinter die Ohren schreiben** (ugs.) – zapisati si *kaj* za uho
- * **unter dem Pantoffel stehen** (ugs.) – biti pod copato
- * **Perlen vor die Säue werfen** (salopp) – metati bisere svinjam
- * **einen [kleinen/richtigen o ä] Pik auf jmdn. haben** – imeti *koga* na piki
- * **von Pontius zu Pilatus laufen** (ugs.) – hoditi od Poncija do Pilata
- * **von Pontius zu Pilatus geschickt worden** – pošiljati *koga* od Poncija do Pilata
- * **aus einem Saulus zu einem Paulus werden** (*bildungspr*) – iz Savla postati Pavel
- * **schwarzes Schaf** – črna ovca
- * **ins Schwarze treffen** – zadeti v črno
- * **seine Siebensachen zusammensuchen, vestauen, packen** (ugs.) – pobrati svojih pet češpelj
- * **der verlorene Sohn** – (kot) izgubljeni sin
- * **den Stier (Bock) bei den Hörnern packen/fassen** – zgrabiti bika za roge
- * **Stroh im Kopf haben** (ugs.) – imeti slamo v glavi
- * **aufs Tapet kommen** (ugs.) – priti na tapeto, znajti se na tapeti
- * **etw. unter den Teppich kehren** (ugs.) – pomesti *kaj* pod preprogo¹⁰
- * **den heiligen Ulrich anrufen (rufen)** (scherzh., verhüll.) – klicati Urha [na pomoč]¹¹

¹⁰ Frazem **pomesti *kaj* pod preprogo** ima še različice z drugačnimi glagolskimi sestavinami, npr. skriti, spraviti. Frazema ne najdemo v starejših slovarjih, prav tako ne v Slovenskem pravopisu 1962 in 2001 ter SSKJ. Pojavi se šele v novejšem slovarskem gradivu za SP 2001 po letu 1990. Pozna pojavitev kaže, da je frazem nastal v najnovejšem času, saj npr. tudi nemški frazeologi datirajo ustrezni nemški frazem *etwas hinter den Teppich kehren* z letnico 1950. Pomensko in po sestavi enak frazem je še v češčini: **zamést něco pod koberec**. Osnovna predstava, po kateri je iz navadne besedne zveze **pomesti *kaj*** (tj. navadno smeti) **pod preprogo**, je malomarnost, površnost pri pospravljanju, ki pa je tisti, ki jo je zagrešil, noče priznati. Sestavina **pomesti** še ohranja povezavo s prvotnim pomenom, sestavini **skriti, spraviti** pa sta prišli v sestavo besedne zveze, ko je bila že v prenesenem pomenu.

¹¹ Frazem **urha (Urha) klicati [na pomoč]** ne temelji na poimenovanju **urh** 'brezrepa dvoživka', ki je nastala po imenu **Urh, Ulrich** nemškega izvora, ampak se povezuje s sv. **Urhom**. Razlagajo ga kot spomin na nekdanja poganska slavja, ki jih npr. v Angliji še danes prirejajo v nedeljo po 4. juliju. Na slavnih se opijejo, zato pogosto tudi bruhajo. Sv. Urh je tako zaradi svojega mesta v koledarju moral prevzeti še vlogo zavetnika in priprošnjika tistim, ki so pregloboko pogledali v kozarec in jim je bilo potem slabo. Slovenskemu **urha (Urha) klicati** po sestavi in pomenu ustrezata nemška izraza **den heiligen Ulrich anrufen** in **sankt Ulrich rufen**, po pomenu pa npr. srbsko **praviti rigoleto** in slovensko **peti rigoleto**. Sestavino **Ulrich** v nemškem frazemu, ki je obstajal že v 16. stoletju, razlagajo kot olupševalni posnetek glasov osebe, ki bruha.

- * **ins Wasser fallen – pasti v vodo**
- * **ins Wasser gehen – skočiti v vodo**
- * **ein Wolf im Schafpelz - volk v ovčji koži**
- * **bis an die Zähne bewaffnet – oborožen do zob**
- * **auf einen grünen Zweig kommen – priti na zeleno vejo.**

Janez Keber, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 2,
1000 Ljubljana
E-pošta: keber@zrc-sazu.si